

ATATÜRK'ÜN “MİLLÎ HÂKİMİYET” ANLAYIŞININ TEMEL VASIFLARI

Gülmişâl EMİROĞLU

Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü,
Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı, Konya/Türkiye

Geliş Tarihi: 27.05.2004

Yayına Kabul Tarihi: 07.06.2004

ÖZET

Cumhuriyetin temel niteliklerinden birisi millî hâkimiyettir. Millî hâkimiyet çağa damgasını vuran ve millî devletlerin kurulmasında önemli rol oynayan temel faktördür. Bu makalede, Atatürk'ün millî hakimiyet anlayışı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Millî Hâkimiyet, Cumhuriyet, Demokrasi, Bağımsızlık

THE FUNDAMENTAL CHARACTERISTICS OF ATATÜRK'S 'NATIONAL SOVEREIGNTY' IDEA

ABSTRACT

One of the fundamentals of The Republic is national sovereignty. National sovereignty is one of the main elements which has an impact on the era, and has an essential role in the formation of the national state.

Key Words: Atatürk, National Sovereignty, Republic, Democracy, Independence

1. GİRİŞ

Millî Mücadele ve sonrası dönem incelendiğinde, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının temelde birkaç kavram üzerinde durdukları görülecektir. *Misak-ı Millî, istiklâl-i tam, millî irade, millî hâkimiyet* bunlardan bazılarıdır. Fakat millî hâkimiyet, söz konusu kavramlar arasında özel bir yere sahiptir.

Mondros Mütarekesi'ni müteakiben yaşanan gelişmeler, mahallî ve millî kongreler ile Misak-ı Millî, devletin ülke sınırlarını, nüfus unsurunu ve hâkimiyet hakkını

belirleyen unsurlar oldular (Tanör, 1998: 227). Millî hâkimiyet ise gelişmelerin belirleyici ve itici gücünü teşkil etmekte idi.

Millî Mücadele dönemi itibariyle hâkimiyet kavramı, hem bir amaç ve hem de bir vasıta durumundadır. Her iki halde de nasıl bir hâkimiyet sorusuna “millî hâkimiyet” cevabını vermek mümkündür. Bu hâkimiyetin, dış siyaset açısından bağımsızlıkla eş anlamlı olarak kullanıldığı, bağımsızlıkla da “tam bağımsızlık” yani siyasî, hukukî, kültürel ve ekonomik bağımsızlığın anlaşıldığı ve amaçlandığı kabul edildiğinde, Millî Mücadele ve

Cumhuriyet döneminin mihver kavramlarından birisinin millî hâkimiyet olduğu kolaylıkla söylenebilir.

O halde Cumhuriyet öncesi ve sonrasının birincil şahsiyeti olan Mustafa Kemal Atatürk'ün millî hâkimiyet anlayışının mahiyetini belirlemek, Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi fikrî temeller üzerinde kurulduğu ve dolayısıyla devamının nasıl temin edilebileceği sorularının cevabını verecektir ki bilhassa bu noktadan önem taşımaktadır.

Atatürk'ün millî hâkimiyet anlayışının mahiyetini açıklayabilmeye ise, şu sorulara verilecek cevapların katkı sağlayacağı düşünülmektedir:

Atatürk'ün millî hâkimiyet anlayışında temel kavramlar nelerdir?

Atatürk niçin millî hâkimiyeti benimsemiştir?

Şimdi, bu soruların cevabını bulmaya çalışalım.

2. ATATÜRK'ÜN MİLLÎ HÂKİMİYET ANLAYIŞINDA TEMEL KAVRAMLAR NELERDİR?

Hâkimiyet bilindiği üzere egemenlik ile eş anlamlı olarak kullanılmakta olup hükmeden, buyuran, buyruğunu yürütebilen üstün bir gücü ifade etmektedir. Kendinden daha üstün bir gücün varlığını kabul etmemek hâkimiyetin özünde vardır.

Devletin; ülke (vatan) ve insan topluluğu (ortak değerlerle birbirine bağlı ve birlikte yaşamağa hazır) ile birlikte üçüncü niteliğini oluşturan hâkimiyet, iki değişik tarzda kullanılmaktadır. Bunlar; devletin hâkimiyeti (devletin dışı karşı hakim olması) ve devlet içinde hâkimiyettir. Devletin gücünün

nereden kaynaklandığı, bu güce kimin sahip olduğu ve bu gücün nasıl kullanıldığı ile ilgilidir. Nitekim Atatürk de devlet içindeki hâkimiyetin önemini ve kime ait olduğunu "Hakimiyet-i milliye öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, mahvolur" sözleri ile ortaya koymaktadır (Söylev ve Demeçler, 1997 [C.2]:187).

Mütareke sonrasında bağımsızlıkla birlikte kullanılan millî hâkimiyet kavramı aynı zamanda monarşiye karşı demokratik hâkimiyet ilkesi kimliğine de bürünmekteydi.

Atatürk'ün hâkimiyet anlayışını üç temel kavram ışığında analiz etmek mümkündür: Millilik, tam bağımsızlık, cumhuriyetçi ve demokratik anlayış.

2.1. Atatürk'e Göre Hâkimiyet Millidir

Atatürk, hâkimiyetin millî olması gerektiğini düşünmektedir. Öyle ki, hâkimiyeti tarif ederken dahi Atatürk, milleti merkeze alır: "hakimiyet, ...milletin müşterek şahsiyetine raci (ait), umumi mâşeri (genel, toplumsal) iradedir" (Âfetinan, 1988:31). Hâkimiyetin millî oluş sebebinin ise şu şekilde ifade etmektedir: "...kuvvetin menba-ı aslîsi (asıl kaynağı) millettir. Binaenaleyh bunun (bu nedenle) sahib-i aslîsi de (asıl sahibi) millettir" (Atatürkçülük, 2001[C.1]:6).

Atatürk, milletin sahip olduğu hâkimiyeti nasıl kullanacağını şu sözleri ile açıklamaktadır: "Millet bu kuvvetini en iyi, en zararsız nasıl istimal edebilir (kullanabilir). Hakikatte sahib-i kuvvet (kuvvet sahibi) olan bütün efrâdın (kişilerin) bir araya gelip, o kuvveti istimal etmesi (kullanması) lâzım gelir. Bu maddeten mümkün değildir. O halde çok kalil (en az) ve çok da kesir (fazla) olmayan Meclis vasıtasıyla (aracılığıyla) bunu tatbik etmekten daha ameli (pratik) bir çare yoktur" (Atatürkçülük, 2001[C.1]:6).

Hâkimiyetin mutlaka millet tarafından kullanılmasını bir tercih değil bir mecburiyet olarak gören ve hatta milletin bekasını hâkimiyete sahip oluşuna bağlayan Atatürk, İzmir İktisat Kongresi'ni açış konuşmasında "...idare ve hakimiyetten tecerrüden (vazgeçmeye) rıza gösteren bir milletin akibeti elbette felakettir, elbette musibettir" demektedir (Söylev ve Demeçler, 1997 [C.2]:108). Bu sebeple Atatürk "*Halk, hâkimiyeti milliyeyi benimsemeli ve memlekette yegane (tek) hakim ve amilin (etkenin) kendisinden ibaret olduğunu unutmamalıdır*" sözleri ile millî hakimiyetin korunmasında millete düşen görevi uygulamaktadır. (Söylev ve Demeçler, 1997[C.2]:57). Milletin hakimiyetini korumaması halinin ise ne anlama geldiğini Atatürk şöyle izah etmektedir: "...iradenin vasıta-i tatbiki (uygulama vasıtası) olan hâkimiyeti verebilen bir insan veyahut hâkimiyetini kaybeden bir insan veyahut bir hey'et-i içtimaiye (toplum) hâkimiyetten mahrum olunca o halde iradesi mefluç (felç) olur... Ölmeyi kabul etmek demektir. Bundan dolayı bir millet hâkimiyetini veremez" (Atatürkçülük, 2001[C.1]:6).

Atatürk için hakimiyet daha doğrusu millî hâkimiyet kayıtsız şartsız bir hâkimiyettir yani; "...hâkimiyeti, milletin uhdesinde (sorumluluğunda) tutmak demek, bu hakimiyetin bir zerresini; sıfatı, ismi ne olursa olsun, hiçbir makama vermemek, verdirmemek, demektir" "*Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir ve milletin kalacaktır*" (Söylev ve Demeçler, 1997 [C.2]:84; Atatürkçülük, 2001[C.1]:6).

2.2. Tam Bağımsızlık

Millî devlet kurulurken temel ilkelerinden birisi, millî hâkimiyetle beraber tam bağımsızlık olmuştur.

Atatürk, hâkimiyet ile bağımsızlığı çoğu yerde birlikte ele almakta ve bu iki kavramı birbirini destekler mahiyette kullanmaktadır. Nitekim Millî Mücadele'ye başladığı ilk günlerde 22 Mayıs 1919'da Sadaret Makamı'na, gönderdiği bir raporda şöyle demektedir: "*Millet yekvücut olup hâkimiyet esasını, Türklük duygusunu hedef ittihaz etmiştir*" (Kocatürk, 1983:44). Burada Atatürk hem hâkimiyet kavramının millî niteliğine vurgu yapmakta ve hem de hâkimiyeti, bağımsızlık amacı ile özdeşleştirmektedir.

Atatürk, 1923 yılında yaptığı bir başka konuşmada, T.B.M.M.'nin bütün programlarında tam bağımsızlık ve kayıtsız şartsız millî hâkimiyet ilkelerinin esas alındığını ifade etmiştir (Söylev ve Demeçler, 1997 [C.2]: 61).

Atatürk'ün tam bağımsızlığa verdiği önemi Sakarya Savaşı sonrası Ankara'da Fransızlarla yapılan görüşmeler ortaya koymaktadır. Nitekim Atatürk bu görüşmeler esnasında şunları söyleyecektir: "*İstiklâl-i tâm (tam bağımsızlık), bizim bugün deruhte ettiğimiz (üzerimize aldığımız) vazifenin ruhu aslisidir (asıl ruhudur)...Biz yaşamak isteyen, haysiyet (onur) ve şerefiyle yaşamak isteyen bir milletiz...bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmağa karar vermiş(iz)tir. O nokta; istiklâl-i tâmımızın temini ve idamesidir. İstiklâl-i tâm denildiği zaman, bittabi siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, harsî (kültürel) ve ilâh, her konuda istiklâl-i tâm ve serbest-i tâm demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklalden mahrumiyet, millet ve memleketin mânâ-yı hakikîsiyle bütün istiklâlin mahrumiyeti demektir. Biz bunu elde etmedikçe, barış ve huzura kavuşamayacağımıza inanıyoruz*" (Nutuk, 2002:423).

Atatürk'e ait şu ifadeler de yine millî varlığın sürdürülebilmesinde bağımsızlığın önemini ortaya koymaktadır. "*Bir millet, mevcudiyeti ve hukuku (varlığı ve hakları) için bütün kuvvetiyle, bütün kuvai fikriye ve maddesile (maddî ve fikrî kuvvetleriyle) alakadar olmazsa, bir millet kendi kuvvetine istinaden (dayanarak) mevcudiyet ve istiklalini temin etmezse şunun, bunun bazıcağı (oyuncağı) olmaktan kurtulamaz*" (Atatürkçülük, 2001[C.1]:16).

Atatürk görüldüğü üzere özellikle ekonomik bağımsızlığa bilhassa önem veriyordu. Tarihî tecrübeler de bu fikrin isabetini açıkça göstermektedir. Şöyle ki Osmanlı Devleti'nin altında bulunduğu borç yükü karşısında 1876'da Fransız Dışişleri Bakanı "*Türkiye artık vesâyet altındadır*" sözü, 1879'da Lord Deroy'un "*İç işlerine sürekli karışılması sonunda Türkiye'nin bağımsızlığı hemen hemen yok olmuştur*" ifadesi iktisadi bağımsızlık ile hakimiyet arasındaki ilişkiyi açıkça göstermektedir (İrmak, 1984:229). Bu tecrübeler Türk heyetini malî bağımsızlık konusunda titiz davranmaya sevk etmiştir. Her ne kadar bu hassasiyet Lord Curzon tarafından "*Türkler çok geçmeden para bulmak için yine kapımızı çalacaklardır*" sözleri ile boş bir çaba olarak değerlendirilse de Atatürk ekonomik bağımsızlığın ve gücün "*Türkiye'nin, hür, müstakil (bağımsız), daima daha kuvvetli, daima daha refahlı*" kılacağını düşünmektedir (Söylev ve Demeçler, 1997 [C.1]:416).

2.3. Cumhuriyet ve Demokratik Anlayış

Atatürk'ün hâkimiyet anlayışının bir diğer hususiyeti demokrasi kavramı ile birlikte değerlendirilecek olan cumhuriyetçiliktir. Zira cumhuriyet, millî hâkimiyet ve meclis üstünlüğü ilkelerine dayanmaktadır.

Atatürk cumhuriyeti, "... *millî hâkimiyet mefkûresini (idealini) en iyi ve en emin surette*

temsil ve tatbik eder devlet şekli" olarak tanımlamaktadır. (Atatürkçülük, 2001 [C.1]:36). Yine Atatürk'e göre "*Cumhuriyet'te son söz millet tarafından müntehap (seçilmiş) meclistedir*" (Âfetinan, 1988:32)

I. ve II. Meşrutiyet tecrübelerine rağmen millî hâkimiyet anlayışı ilk defa Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile gerçekleşmiştir. Millî hâkimiyetin ve meclisin üstünlüğü anlayışının kabulü ile 23 Nisan 1920'den itibaren bilfiil cumhuriyet ile idare olunmakta idi. Nitekim 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı da Abdurrahman Şeref Bey tarafından "*hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir dedikten sonra kime sorarsanız sorunuz, bu cumhuriyettir. Yapılan iş doğmuş olan çocuğa adını koymaktan ibarettir*" demiştir (Feyzioğlu, 1999:70).

Her ne kadar Cumhuriyet 1923'de ilân edilse de Atatürk cumhuriyet fikrine çok daha önceleri sahip olmuştur. Şu hâdiseye net biçimde göstermektedir ki, I. Dünya Savaşı sonunda, Mustafa Kemal Paşa artık cumhuriyetçi fikirleri ile tanınan ve yakınları arasında bilinen bir kişidir. "1951'de Londra'da Sultan Vahdettin'in yeğeni Prens Sami'nin Haluk Yusuf Şahsuvaroğlu'na anlattığına göre, Samsun ve havalinde bozulan asayiş iade etmek üzere bir kumandanın oraya tayini bahis konusu olmuş, Sultan da Harbiye Nezareti'nden bir liste istemiştir. İçlerinde Mahmut Muhtar Paşa'nın isminin de bulunduğu kumandanlar listesini Sadrazam Ferit Paşa Sultan'a arz etmiş, hükümdar listeyi tetkik edip, parmağını Mustafa Kemal Paşa'nın isminin hizasına koymuş ve "Mustafa Kemal gitmelidir" demiş. Fakat Mustafa Kemal Paşa'nın isminin yanında "cumhuriyetçidir" diye bir sarahat bulunmaktadır. Sadrazam hükümdara bu meşruhatı göstermiş olmasına rağmen, padişah buna önem vermeyip, "mevcut kumandanlarımızın en liyakatlisidir,

Çanakkale'deki muvaffakiyetini bilirsiniz. Almanya seyahatinde de kendisini yakından tanıdım. Anadolu'da vaziyeti düzeltecek en muktedir kumandanımız O'dur ve O gitmelidir" demiş" (Eroğlu, 1998:20).

Türk inkılabı ile benimsenen Cumhuriyetçilik anlayışı sadece hükümdarlığın reddi anlamında bir Cumhuriyetçilik değil, aynı zamanda demokratik cumhuriyetçiliktir. Nitekim Atatürk'e göre cumhuriyet, "*demokrasi sistemi ile devlet şekli*"dir (Atatürkçülük, 2001[C.1]:42). Atatürk cumhuriyet ile demokrasiyi birbirini tamamlayan kavramlar olarak ele alır. Bir konuşmasında "...*devlette idare edenler kimler olmalıdır?...Devletin mücerret (soyut) hakimiyeti, fîlen kime tevdi olunmalıdır? İşte bu suallere cevap veren, demokrasi prensibidir*" (Afetinan, 1988:28). Yine bir başka konuşmasında "...*demokrasi prensibinin en asrî ve mantıkî tatbikini temin eden hükümet şekli, cumhuriyettir*" (Âfetinan, 1988:32). Türk kamu hukuku geleneğinde de cumhuriyet ve demokrasi kavramlarının birlikte düşünüldüğü görülmektedir.

Demokrasi siyasi sistemdeki temel siyasi karar organlarının genel oya dayanan serbest seçimlerle oluştuğu, serbestçe örgütlenen siyasi partiler arasında eşit şartlarla yürütülen iktidar yarışının yürütüldüğü, bütün vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin tanındığı ve hukukî güvence altına alındığı siyasi bir rejimdir.

Atatürk demokrasi ile millî egemenlik arasında doğrudan ilişki kurmuştur. Atatürk'e göre millî hâkimiyet bağımsızlıkla birlikte aynı zamanda demokrasi idi (Fezyioğlu, 1999:27). *Demokrasi prensibi, millî hâkimiyet şekline dönüşmüştür...demokrasi esasına müstenit hükümetlerde hâkimiyet, halka, halkın çoğunluğuna aittir.*" (Atatürkçülük, 2001[C.1]: 22,26). Bu ifadeler demokrasi

tarikh düşünüldüğünde oldukça anlamlıdır. Zîra Fransız İhtilâli ve müteakip dönemde millî hâkimiyet anlayışı esas alınmış olmasına rağmen genel oy sistemi uzun süre kabul edilememiştir. Seçme hakkı belirli bir zümre ile sınırlı tutulmuştur. Gerekçe olarak ise millet kavramına yüklenen mânâdır. Halk bir ülkede belli bir anda yaşayan insanlar topluluğu iken, milletin, geçmişi ve geleceği de içine alan "manevî şahıs" (tüzel kişi) olmasıdır. Buna istinaden hâkimiyetin seçkin bir zümre tarafından kullanılması gerektiği anlayışı geliştirilmiştir. Görüldüğü üzere Atatürk millî egemenliği, demokrasi ve halkçılıkla birlikte almış ve soyut bir millî hâkimiyet yaklaşımını reddetmiştir.

Atatürk'e göre demokrasi, cumhuriyet ve halkçılık aynı anlamı ifade eden kavramlardır (Sezen, 333). 14 Ağustos 1920'de de "...*bizim nokta-i nazarımız -ki halkçılıktır-kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulunmasıdır. Yine şüphe yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensibidir*", "*Bir kelime ile ifade etmek lazım gelirse diyebiliriz ki, yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir, halkın devletidir*" (Söylev ve Demeçler, 1997 [C.1]:102; Atatürkçülük, 2001[C.1]: 338). Nitekim Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk partisine Halk Fırkası ismini vermesi de buna bağlanabilir.

Medeni Bilgiler'de "mutlak iktidar bir kişide bulunursa monarşi, birkaç kişide veya bir sınıfta bulunursa oligarşi, bütün vatandaşlarda olursa demokrasi" dendiğini ifade eden Atatürk, özellikle hürriyetçi siyasi demokrasi üzerinde durmuştur (Âfetinan, 1988:28,29). Demokrasi ile maddî refah arasında kurulmak istenen ilişkiyi kabul etmeyen Atatürk bu yaklaşımın, "*vatandaşların siyasi hürriyet ihtiyacını uyutmayı amaçladığını*" belirtmektedir (Âfetinan, 1988:31).

Atatürk bilhassa bu açıklamayı Türk hükûmeti ile diğer bazı hükûmet şekilleri arasındaki farkı izah etmek için yapmıştır. Nitekim "Biz ne Bolşevikiz, ne de Komünistiz; ne biri ne diğeri olamayız. Çünkü, biz milliyetperver ve dinimize hürmetkâriz. Hülasa (özetle) bizim şekl-i hükûmetimiz tam bir demokrat hükûmetidir. Ve lisanımızda bu hükûmet "halk hükûmeti" diye yadedilir (adlandırılır)", yine "Türkiye'de Bolşeviklik olmayacaktır. Çünkü Türk Hükûmetinin ilk gayesi halka hürriyet ve saadet vermektir" sözleri, Atatürk'ün millî hâkimiyet ve demokrasi anlayışının mahiyetini açıkça göstermektedir (Atatürkçülük, 2001[C.1]: 30-32).

Atatürk sınıfsal yaklaşımı da kabul etmemektedir. Nitekim "Bizim nazarımızda; çiftçi, çoban, amele (işçi), tüccar, sanatkar, asker, doktor, velhasıl herhangi bir içtimai (soysal) müessesede faal (çalışan) bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti müsavidir (eşittir)" sözleri de halk içinde oluşturulabilecek her türlü ayrımcılığın reddi anlamına gelmektedir. (Atatürkçülük, 2001[C.1]:90).

Görüldüğü üzere Atatürk'ün çağdaş demokrasi anlayışı, kişinin hak ve hürriyetlerine, vatandaşların eşitliğine büyük bir önem ve değer verilmesini gerektir. Ancak bu hürriyetler, Atatürk'e göre sınırsız ve mutlak değildir. "...Mevzuubahs olan hürriyet, içtimâî (sosyal) ve medeni insan hürriyetidir. Bu sebeple, ferdi hürriyeti düşünürken, her ferdin ve nihayet bütün milletin müşterek menfaati ve devlet mevcudiyeti göz önünde bulundurulmak lazımdır...ferdi hürriyet mutlak olamaz. Diğer hak ve hürriyeti ve milletin müşterek menfaati, ferdi hürriyeti tahdit eder (sınırlar). Ferdi hürriyeti tahdit sınırlamak, devletinde adeta esası ve vazifesidir. Çünkü, devlet ferdi hürriyeti temin eden bir teşkilat olmakla

beraber, aynı zamanda, bütün hususi (özel) faaliyetleri, umumi (genel) ve millî maksatlar (amaçlar) için birleştirmekle mükelleftir...ferdi hürriyet derecesi, devlet faaliyetini zaafa düşürmemek lazımdır. Devletsiz bir cemiyet, veyahut zayıf bir devlet hayatının neticesi, herkesin herkese karşı mücadelesidir" (Âfetinan, 1988:52, 53).

Yine şu husus açıkça ifade edilmeli ki Atatürk, sınırlamada "...ferdin, mes'uliyetine (sorumluluğuna), teşebbüsüne ve inkişafına (gelişmesine) halel (zarar) verecek dereceye götürülmemelidir" şeklinde bir kıstas ortaya koymaktadır. (Âfetinan, 1988:53).

3. ATATÜRK NİÇİN MİLLÎ HÂKİMİYETİ TERCİH ETMİŞTİR?

Atatürk'ün millî hâkimiyeti tercih sebeplerini, "millet sevgisi" ve "çağdaşlaşma projesi" gibi iki önemli temel kavramda aramak doğru olacaktır.

3.1. Millet Sevgisi

Atatürk mensubu bulunduğu millete karşı kuvvetli bir sevgi duymakta, Türk milletinin cesaretine, metanetine ve maneviyatına güvenmekte ve bunu çeşitli vesilelerle dile getirmektedir.

Öyle ki, Ekim 1919'da Amasya'da Ruşen Eşref'le birlikte bir pazar yerini gezen Atatürk, kendisine ilgi gösteren halkın perişanlığına aldırmadan Ruşen Eşref'e dönerek, "...böyle bir milletten nasıl ayrılırsın? Bu palaspârelerin içinde perişan gördüğün insanlar yok mu? Onlarda öyle yürek, öyle cevher vardır ki, olmaz şey! Çanakkale'yi kurtaran bunlardır. Kafkas'da, Galicya'da, şurada, burada arslan gibi çarpışan, mahrumiyete aldırmayan bunlardır" demiştir (Söylev ve Demeçler, 1997 [C.3]:15).

Cepheden gelen kötü haberler karşısında da yine Türk milletine olan güvenini Atatürk şu sözler ile vurgulayacaktır: “...garb (batı) milletlerini, bütün dünya milletlerini tanırım. Fransızları tanırım, Almanları, Rusları... şahsen tanırım ve bu muarefem (tanışmam) da harp sahalarında olmuştur...Ölüm karşısında olmuştur. Yemin ederek size temin ederim ki, bizim milletimizin kuvve-i mânevîyesi (manevî kuvveti) bütün milletlerin kuvve-i mânevîyesinin fevkindedir (üstündedir)” (Söylev ve Demeçler, 1997:84,85). Nutuk'ta da “*Türklerin haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir. O halde ya istiklâl, ya ölüm*” diyen Atatürk, dönemin ve toplumsal psikolojinin özelliklerini dikkate alarak ümit ve güven aşılama ve yeni bir toplumsal psikoloji oluşturmaya yönelik bir amaç da taşısın bu sözleri ile Türk milletinin potansiyeline olan güveninin ifade etmektedir.

Atatürk milletine duyduğu sevgi ve güvende, kazandığı başarıları Türk milletinin bir ferdi olmaya bağlayacak kadar samimidir. Şu sözleri de bunu açıkça göstermektedir: “*Ben 1919 senesi Mayısı içinde Samsun'a çıktığım gün elimde maddî hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevî bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım*” (Söylev ve Demeçler, 1997 [C.2]:328).

Aynı zamanda Atatürk, yüksek meziyetlere sahip bir millet olarak gördüğü Türk milletinin yine kendine yakışır bir yönetim ile idare edilmesini düşünmekte idi: “*Türk milletinin tabiat ve şiarına (karakter ve adetlerine) en mutabık (uygun) olan idare; Cumhuriyet idaresidir*” (Atatürkçülük 2001[C.1]:42). “*Millî hâkimiyet ve*

Cumhuriyet idaresi Türk milletinin layık olduğu bir idare biçimi idi. Türklerin ruhen demokrat doğmuş bir millet olduğuna ve hatta dünya üzerinde yaşamış ve yaşayan milletler arasında ruhen demokrat doğan yegane millet olduğuna kanidir” (Kartal, 2001:202).

3.2. Çağdaşlaşma Projesi

Atatürk millî hâkimiyet anlayışını bağımsızlık kadar çağdaşlaşmanın da bir ön koşulu olarak kabul ediyordu. Çağdaşlaşma ile milletin devamlılığı arasında sıkı bir ilişki kuran Atatürk yüksek duygularla bağlı olduğunu her fırsatta ifade ettiği milletin aynı zamanda yüksek menfaatlerini de göz önünde bulundurma zorunluluğu hissediyordu.

Nitekim Atatürk, peyderpey yürürlüğe koyduğu çağdaşlaşma projesinin amacını “*Büyük davamız, en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir*” şeklinde izah etmiştir (Söylev ve Demeçler, 1997 [C.1]:419). Yine “*Yüksek ve inkılapçı bir kültür seviyesine varmak...*”, “*Milletimizin hedefi, milletimiz mefkuresi bütün cihanda tam manasıyla medeni bir heyeti ictimaiye (sosyal toplum) olmaktır*”, “*Asıl uğraşmaya mecbur olduğumuz şey, analarımız ve atalarımızın oldukları gibi, yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır*” sözleri de Atatürk'ün Türk devleti ve Türk milleti için belirlediği yüksek milli amaçları göstermektedir (Atatürkçülük, 2001[C.1]: 350).

Türk milletinin kültürel ve siyasî mevcudiyetini koruması Atatürk'e göre çağdaşlaşmasına bağlı idi. Zîra “Doğu sorunu” olarak ortaya konulan ve merkezini Anadolu Türkleri'nin oluşturduğu bir sorun bulunmakta idi. Nitekim söz konusu sorunun amaç ve metodunu en veciz şekilde İngiltere başbakanı Loyd George, Küçük Asya'da Türklerden başka herkesin devlet

kurulabileceğini söyleyerek açıklamıştır (Tanyol, 1981:54).

Ayrıca Fransız İhtilâli sonrasında süratle Kara Avrupası'na yayılan milliyetçilik, millî devlet ve millî hâkimiyet kavramları, çağa hâkim olan ve kendine mahsus bir zihnî yapının eseri olan siyasî, iktisadî ve toplumsal yapılar da ortaya çıkarmıştır.

Mevcut durum karşısında Atatürk, Türk milletinin bekasını ancak günün şartlarına uyumla mümkün görmektedir. *"Artık duramayız, behemahal (kesinlikle) ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitmeye mecburuz. Millet vazihan (açıkça) bilmelidir. Medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona bigane olanları ilgisiz kalanları yakar ve mahveder. İçinde bulunduğumuz aile-i medeniyette layık olduğumuz mevkî bulacak, onu muhafaza ve ilan edeceğiz. Refah, saadet mutluluk ve insanlık bundadı memleket behemahal asri, medenî ve müteceddit (yenilenmiş) olacaktır. Bizim için bu hayat davasıdır. Bütün fedakarlığımızın semere vermesi verimli olması buna mütevakkıfdir (bağlıdır) (Atatürkçülük, 2001 [C.1]:352).*

Nitekim Atatürk, millî hâkimiyet ile çağdaş uygarlık düzeyi arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. *"Memleketimizi asrileştirmek (çağdaşlaştırmak) istiyoruz. Bütün mesaimiz (çalışmamız) Türkiye'de asri, binaenaleyh garbi bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de, garba teveccüh etmemiş millet hangisidir?...fakat tahaddüs eden vakayi, Türkiye'nin bila-kaydû şart Türkiye'nin hakimiyeti müstakilesine sahip olması neticesine vardı"* (Söylev ve Demeçler, 1997 [C.3]:91).

Millî hâkimiyet ve bağımsızlığı vurgulayan Atatürk millî hâkimiyetin çağdaş yorumu olarak değerlendirdiği demokrasinin de Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel bir

niteliği olması gerektiğini düşünüyordu. Nitekim *"Demokrasi esası, bugün asri Teşkilatı Esasiyenin (Anayasanın) umumi farikası (genel ayırıcı özelliği) gibi görünmektedir...Artık bugün, demokrasi fikri daima yükselen bir denizi andırmaktadır. XX. asır, bir çok müstebit hükümetlerin bu denizde boğulduğunu görmüştür."*(Âfetinan, 1988:29).

Atatürk, sözlerinden de anlaşıldığı üzere millî menfaatler ile çağdaş siyasî ve fikrî yapıyı birleştirme lüzumu duymuştur. *"Biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir noktai nazardan istifade ederiz. O noktai nazar şudur: Türk milletini, medeni cihanda, layık olduğu mevkie is'ad etmek (ulaştırmak) ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek (güçlendirmek)..."* diyen Atatürk, Türk İnkılabı'nın hareket noktasını ve metodunu, belirsizliğe ve zihnî bulanıklığa yol açmayacak açıklıkta ortaya koymaktadır (Atatürkçülük, 2001 [C.1]: 354).

4. SONUÇ

Millî Mücadele boyunca Atatürk, belirli bir hâkimiyet tarzı ve hâkimiyet alanı oluşturmuş idi.

Sadece siyasî planda değil hayatın her alanında millî bakış açısının belirginlik taşıdığı Millî Mücadele ve sonrası dönemde Atatürk, millî hâkimiyeti tam bağımsızlık ile birlikte ve hatta bağımsızlığın ön koşulu olarak ele almıştır. Üçüncü olarak ise demokrasi, millî hâkimiyetin modern ifadesi ve uygulanma biçimi şeklinde anlam kazanmıştır.

Atatürk'ün hâkimiyet anlayışı millî amaç ve çağdaşlaşma ihtiyacı ile birlikte düşünülmelidir. Mevcut siyasî, kültürel ve hukukî yapının sürekliliği, bilhassa çağdaş zihniyet ve yapılara uyum ile ilgili idi. Zîra

Fransız İhtilâli neticesinde yayılan milliyetçilik akımı, beraberinde çeşitli fikrî ve kurumsal değişikliklere yol açmıştı.

Bir diğer nokta yine XIX. yüzyılda Batılılar'ca ortaya konulan ve merkezine Anadolu Türkleri'nin yerleştirildiği "Doğu sorunu" idi ki bu sorun, ileri safhalara taşınmıştı. Türkler için bir ölüm kalım mücadelesi haline dönüşen durumun bertarafı, süratle gerekli yapı ve anlayışlarda çağdaş (ileri) bir devlet ve toplum olmakla mümkün görünüyordu ki Atatürk'te millî hâkimiyeti bu perspektiften ele almıştır.

Bugün için ise geçen seksen yıla rağmen dahilî ve haricî imkan ve mecburiyetler açısından değişen çok bir şeyin olmadığı kabul edildiğinde, Atatürk'ün, millî hâkimiyeti ortaya koyuş biçiminin, nitelik ve amaç itibarıyla hâlâ geçerli olduğu söylenebilir.

5. KAYNAKLAR

Âfetinan, A., 1988, Medenî Bilgiler, (2.Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Atatürk, M. K., 2002, Nutuk, (Sadeleştiren: Korkmaz, Z.)

....., 1997, Söylev ve Demeçler, (5.Baskı), C1-3, AAM, Ankara.

Atatürkçülük, 2001, C.1-3, MEB, İstanbul.

Eroğlu, H., 1998, "Atatürk ve Cumhuriyet", Atatürkçü Düşünce El Kitabı, AAM, Ankara.

İrmak, S., 1984, Atatürk, İnkılap, İstanbul.

Karal, E. Z., 2001, "Atatürk, Siyaset Ahlakı ve Siyasî Partiler", Atatürkçülük, C.2.

Kocatürk, U., 1983, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, Ankara.

Sezen, Y., (Tarihsiz), Hümanizm ve Atatürk Devrimleri, Ayışığı, İstanbul.

Şehsuvaroğlu, H. Y., 1960, Cumhuriyet 6 Temmuz.

Tanör, B., 1998, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, (2.Baskı), YKY, İstanbul.

Tanyol, C., 1981, Atatürk ve Halkçılık, Türkiye İş Bankası Kültür Y., Ankara.